

Közös Kiss Gy. Csaba:
közép-európai A haza mint kert
perspektívából Nap Kiadó, Bp., 2005.

A Közép-Európa múltját kutatók számára Kiss Gy. Csaba neve ismerősen cseng, nemcsak hazánkban, hanem a térség többi országában is. A jeles kutatónak a *Magyar esszék* sorozatban napvilágot látott kötete ismét e régió közös, egymást gyakran átfedő múltjáról szóló írásokat tartalmaz.

Közép-Európa kutatása ma meglehetősen neuralgikus pontnak számít a magyar tudományos életben. Bár sokan foglalkoznak a kérdéskörrel, valódi szakmai ismeretekkel a térségről és megfelelő nyelvtudással mindössze egy szűk réteg rendelkezik. A többség angolszász szemüvegen keresztül, az angol nyelv segítségével közelíti meg régióink problematikáját. Közép-Európát illetően a különféle kiadványokban, a médiában, a sajtótermékekben gyakran bukkannak fel bosszantó tárgyi tévedések, a valóságtól elrugaszkodott eszme-futtatásokról, és a térséget lenéző, „balkáni”-nak tituláló attitűdről nem is beszélve.

Kiss Gy. Csaba ahhoz a nemzedékhez tartozik, amelynek tagjai egyetemi éveik alatt keltek útra még a hatvanas években, hogy felfedezzék a világot. Az akkori utazási korlátozások miatt ezek a fiatalok nem Nyugat-Európába, hanem a velünk egy blokkba tartozó államok, elsősorban Lengyelország és Csehország felé vették útjukat, ami sokaknál később egy életre szóló elkötelezettséget jelentett. Így volt ez Kiss Gy. Csaba esetében is.

Legutóbbi kötetében az elmúlt öt évben megjelent szlovák, lengyel és horvát témájú írásaiból nyújt válogatást. Öt év a tudományos életben rövid időszak, ám akik ismerik Kiss Gy. Csaba munkásságát, jól tudják, hogy a kötet anyaga több évtizedes kutatómunka legfrissebb eredményeit mutatja be. A szerző számára művelődéstörténeti megközelítésének köszönhetően a legfontosabb forrásanyagot a közép-európai népek irodalma és himnuszai jelentik, melyek a történelmi forrásokkal ellentétben meglepően sok mentalitásbeli hasonlóságot mutatnak.

Maga a kötet három nagy tematikus egységből áll. Az elsőben a szerző a közép-európai dilemmákat és a rájuk adott különféle válaszokat veszi górcső alá, többek között Németh Lászlónak a térségről alkotott elképzeléseit, vagy a lengyel Stanisław Vincenz híres önéletrajzát, melyben hű képet fest a régióba benyomuló szovjet hatalomról és annak minden velejárójá-

ról. Különösen érdekes az az írás, amely a nemzetváltás mítoszaival és a közép-európai közös emlékhelyek kérdésével foglalkozik, azt történelmi perspektívába helyezve. Ebben a szerző az itt zajló szimbolikus küzdelmek lezárásaként egy közös nemzeti panteon kialakítását, illetve egy Közép-Európa-emléknap bevezetését javasolja, amelynek dátumául augusztus elsejét ajánlja. Ez az időpont az 1944-es varsói felkelés kitörésének napja, mely nemcsak a két totalitárius nagyhatalommal, a hitleri Németországgal és a sztálini Szovjetunióval kétfrontos harcot folytató és ebben tragikusan elbukó lengyel szabadságharcosoknak állítana emléket, hanem egyben a térség sorsát is jól szimbolizálná.

A második rész régióink múltjába kapcsolattörténeti szemponttól tekint bele, elsősorban a lengyel–magyar és a szlovák–magyar viszonyon, illetve olyan személyiségek életművén keresztül, mint például Adam Mickiewicz, Ján Kollár vagy Krúdy Gyula. Ezek az írások Közép-Európa viharos múltja ellenére is pozitív képet festenek a régióról, közülük mindössze egy tanulmány jelent kivételt. Ez a dualizmus korának meglehetősen feszült szlovák–magyar viszonyát vizsgálja két, a felföldi világban járatos szerző, a szlovák Svetozár Hurban-Vajanský és a magyar Mikszáth Kálmán egy-egy regényének összehasonlító elemzése révén. Ez az egybevetés markánsan mutatja be azt az ellentmondást, amely a történelmi Magyarországon, a hosszú XIX. században a szlovák nemzeti mozgalom tevékenységének megítélésén keresztül létezett pro és contra. A nemzeti szempontból öntudatos, politikailag aktív szlovákokra ugyanis még az akkori viszonyok között meglehetősen toleránsnak számító Mikszáth is – a korabeli közvéleményhez igazodva – a pánszláv jelzöt aggatja. Ezzel ellentétben Hurban-Vajanský ugyanezeket a személyeket hazafiának tartja, az elmagyarosodókat pedig elfajzottaknak bélyegzi. A szembeállítás jól jelzi az akkori ellentétek feloldhatatlanságát.

A harmadik rész a szerző régi kedvenc témájával, a közép-európai himnuszok történetével foglalkozó írásokat tartalmaz. Már a kötet címe *A haza mint kert* is ezekre utal, hiszen itt gyakran bukkannak fel olyan toposzok, melyek a hazát egyfajta földi paradicsomként tüntetik fel. Maguk a himnuszok a közép-európai népek mentalitástörténetének rendkívül fontos dokumentumait jelentik, hiszen éppen a himnuszok tartalmi és gondolati átfedései mutatják meg legmarkánsabban a régió nemzetei között létező szellemi közösséget, amelynek a politikában egyáltalán nincs nyoma.

Maga a kötet, bár nem tartalmaz aktuálpolitikai eszme-futtatásokat és térségünk múltját alapvetően

kultúrtörténeti oldalról közelíti meg, mégis rengeteg olyan momentumot mutat fel, amelyek nemcsak a régió iránt érdeklődők, hanem a leendő történészek, társadalomtudósok és politikusok számára is rendkívül fontosak lehetnek. Nem is beszélve a szerző által képviselt szellemiségről, amely komoly segítséget nyújthat ahhoz, hogy régióink történetét végre ne csak szűk, nemzeti keresztmetszetű, egydimenziós történetiszemlélettel nézzük, amelyben nemegyszer a lenézés vagy a sérelmek dominálnak, hanem aktuálpolitikai szempontokon felülemelkedő, magasabb, a teljes közép-európai perspektívát átfogó távlatból, ahonnan a térség pozitív értelemben vett közös vonásai is felismerhetők.

Vesztróczy Zsolt

Álarcban élünk

Tokai András:
Aranykor, ezüstkor, vackor
(Verseik 1986–2006.)
Orpheusz, Bp., 2006.

Igaz, hogy az embernek mindenfélét olvasnia kell, de hogy keveset-e, vagy amennyit csak tud, az már nincs megszabva, mondja Saramago, lévén oly rövid az élet, a világ pedig oly nagyon terjedős. Másfelől meg – ezt állítja Amélie Nothomb – ott vannak a békaolvasók, „akik odáig jutnak a szofisztikában, hogy úgy olvasnak, hogy nem olvasnak. Olyanok, mint a békaemberek: átússzák a könyveket, és minden leperreg róluk.”

Vackorevés könyvtátúszással? De hát lehet-e bármiféle fényhez és zamathoz csapkodva eljutni? Nem, de igen, mert szépliteratúrai extrém sportok dűlása idején tán még ez is lehetséges. Csakhogy nem értelmes, nem is lenne méltó. Tényleg rövid itt a földön a többek közt olvasásra is kiszabott időnk, ezért inkább arra figyelmezzünk, amire az Arany Jánost idéző Tokai Ferenc már húsz éve vágyik: *Bárcsak a lehetlent lehetne letetni!*

Úgy látszik, a költészetben lehet.

A néha „pilótaarcú”, máskor merev csinovnyik-álarcban szavakat és verssorokat gyűjtögető költőnek sikerült. Régebben a Gellérthegyet és a Dunát, a 302-es állóhajót bámulta versbe, mostanában inkább az éledőpusztuló kertet, közben Kavafisszal utazgat vissza Sirázba és Perszopoliszba meg Kairóba, legfőképpen persze önmagába.

Talán furcsa, de még Kairó is csak annyira életrajzi helyszín, mint Budapest, a Gellérthegy vagy a sashalmi kert, *Mert mindig csak magamban, Möbius-körökben /*

utaztam: engem jártak a tájak selymes rétjei. / Vagy ott, vagy itt: csak magamban keringtem, / akármí forró partokig jutottam. / Mind az én testemnek távol országából / valók csanakjaim és hosszú késeim. / S ha jobban tudom, mit kevésbé tudtam, / csak mert ki- és belestem / másik magamnak titkos résein.

Hogy volt-e aranykor, ezüstkor, vagy csak vágyakozás a sosem volt lehető után? Hogy a sok sietős, feszes, sőt zaklatott, mégis méla várakozás gyors tétovasága után az újabb kor miért éppen vackor? Mindez létmód vagy szójáték? Ha szójáték, mit idéz föl: a gyermekkor álmottas, Weöres Sándor-i világát, vagy csak kiszámított, túlértékelt, megkedvelt poén?

Hogy mi lehet Broccardo bal kezében, nem tudjuk meg soha. Tokai új könyvének címlapján babafigurák látszanak; a hátát mutató illető egy apró, réz Dávid-figura, amelyet Tokai egykor a kairói bazár hulladékából lomtalanított, miként később Lábass Endre a maga kincseit a semmivel sem kevésbé rejtelmes Budapest bugyrában. Átlelkesített tárgy, egy kis parittyás ürge, de immár parittyá nélkül.

Az *Aranykor, ezüstkor, vackor* a húsz év előtti *Ideiglenes emlékművek* második fele. Nem csak második könyv, nem második fél könyv, hanem a Bella Istvántól halandóság-gyakorlatoknak nevezetett művelet folytatása. Vagyis létezőmód.

Tokai ugyanis életrajzi költő, aki a múltó, sík metszet-lét elillanó kis végtelenségeit életrajzi faktumok, találkozások, irodalmi portrék, anekdoták, villanások keretébe zárja. Akikre rámutat, akiket megidéz, vállal, azok igazi irányjelzőfények; számára, mint Arany János írta: a tengernek lámpatornyai. És amit ellesve megőriz tőlük: Füst Milántól és Kassáktól, Vas Istvántól és Orbán Ottótól, Nagy Lászlótól és Takács Imrétől, Szervác Józseftől, Nádasdy Ádámtól vagy Németh G. Bélától – mindaz nem csak irodalmi jelen, hanem éppen ő, Tokai András, aki merengve, epikus komótosággal kínálja tétován, amit meglátott és átélt.

Ez a földidéző, mégis megszűrő közvettség a kortársak és barátok néven nevezése ellenére is szükségképp távolságtartó. Bár nem csak a tisztelő azonosulás az, ami telíti, hanem mindig mély, emberi, ragaszkodó bensőségesség is – mondjuk ki nyugodtan, hogy a szeretet –, ámde a jelzőfény marad csak irányfény, hisz hajózni mindig egyedül kell úgyis.

Különösen, hogy Tokai olyan kor- és életrajzi költő, aki az ironikus és maróan önironikus, néha fölött gyermekségével kérkedő, máskor mélységeivel ijesztő, de sohasem rálegyintő ember határozott bizonytalankodásával lel rá önmagára. Olykor úgy tűnik, hogy nem szereti, nem sokra becsüli magát, ilyenkor gyer-